

Використана література:

1. Левшин М. М. Підручник нового покоління / М. М. Левшин // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць. – Вип. 9. – К. : Педагогічна думка, 2009. – 664 с.
2. Трубочева С. І. Роль шкільного підручника у формуванні загальнонавчальних компетентностей учнів / С. І. Трубочева // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць. – Вип. 9. – К. : Педагогічна думка, 2009. – 664 с.
3. Шекатунова Г. Д. Модель підручника школи майбутнього: суспільні та дидактичні вимоги, характеристики / Г. Д. Шекатунова // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць. – Вип. 9. – К. : Педагогічна думка, 2009. – 664 с.

Сиротюк В. Д., Слабко В. М. Концепція сучасного підручника по фізиці.

В статті представлена авторська концепція сучасного підручника по фізиці для основної школи.

Ключевые слова: концепція, підручник, фізика, навчання учнів.

Sirotyuk V. D., Slabco V. M. Conception of modern textbook from physics.

In the article author conception of modern textbook is presented from physics for basic school.

Keywords: conception, textbook, physics, studies of students.

УДК 383 (010)

**Сиротюк Т. А., Черкун А. П.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

КРИТЕРІЇ ЯКОСТІ СПІВУ І СПІВАЦЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

У статті розглянуто питання, що стосуються характеристик голосу, формування співацької майстерності та запропоновані вправи для постановки голосу.

Ключові слова: якість співу, співацька майстерність, постановка голосу.

Розповідають, що коли до Сократа одного разу привели людину, про яку він повинен був висловити свою думку, мудрець довго дивився на нього, а потім вигукнув: “Та говори ж ти, нарешті, щоб я міг тебе бачити!” І дійсно, як багато змісту, окрім слів, криється в людському голосі! Прислухайтесь до звуків мови незнайомої людини. Хіба тембр голосу, манера говорити, інтонації не розкажуть вам багато чого про її почуття і характер? Адже голос буває теплий і м’який, грубий і похмурий, зляканий і боязкий, радісний і впевнений, схидний і вкрадливий, твердий, живий, торжествуючий і ще з тисячею відтінків, що виражають найрізноманітніші почуття, настрої людини і навіть його думки.

Ще в 1228 році Мішель Скоттус, придворний філософ і астролог імператора Сицилії та Апулії Фрідріха фон Хохенштауфена, в одній із глав своєї праці “Фізіономіка” вперше наводить 13 визначень різних якісних і кількісних змін людського голосу, підпорядкованих характером. Отже, голос найбільш повно розкриває характер, настрої і навіть щирі емоції людини. Можна змінити зовнішність, зачіску, додати потрібний вираз своєму обличчю, але в голосі завжди відчувається фальш.

Голос – це звук, що утворюється в гортані коливанням наближених один до одного напружених голосових зв’язок під тиском видихуваного повітря. Головні якості будь-якого голосу – це сила, висота, тембр. Для добре поставленого голосу характерні ще й такі властивості, як благозвучність, політ, рухливість і різноманітність тону.

Сила голосу – це його гучність, яка залежить від активності роботи органів дихання і мови. Людина повинна вміти варіювати силу голосу залежно від умов комунікації. Тому однаково необхідне вміння говорити як голосно, так і тихо.

Висота голосу – це його здатність до тональних змін, тобто його діапазон. Для звичайного голосу характерний діапазон півтори октави, проте в побутовому мовленні людина найчастіше використовує лише 3-4 ноти. Розширення діапазону робить мову виразнішою.

Тембром голосу називають його неповторне індивідуальне забарвлення, яка обумовлене будовою мовного апарату, переважно характером обертонів, які виникають у резонаторах – нижніх (трахея, бронхи) і верхніх (порожнину рота і порожнину носа). Якщо нижніми резонаторами ми не можемо довільно управляти, то використання верхніх резонаторів може піддаватися вдосконаленню.

Під благозвучністю голосу розуміється чистота його звучання, відсутність неприємних призвуків (хрипоти, шипіння, гугнявості тощо). У поняття благозвучності включається, перш за все, дзвінкість. Голос звучить дзвінко, коли він резонує в передній частині порожнини рота. Якщо ж звук формується у м'якого піднебіння, він виходить глухим і тьмяним. Дзвінкість голосу залежить і від зібраності звуку (його концентрації біля передніх зубів), від спрямованості звуку, а також від активності губ. Благозвучність голосу передбачає, крім того, і свободу його звучання, що досягається вільною роботою всіх органів мовлення, відсутністю напруги, мускульних утисків. Така свобода досягається ціною довгих вправ. Благозвучність голосу не слід ототожнювати з милозвучністю мови. Під останнім розуміється відсутність у мові поєднання або частого повторення звуків, які різуть слух. Благозвучність мови припускає найбільш досконале поєднання звуків, зручне для вимови і приємне для слуху.

Політ голосу – це його здатність бути добре чутним на значній відстані без збільшення гучності.

Рухливістю голосу прийнято називати його здатність без напруги змінюватися за силою, висотою, темпом. Ці зміни не повинні бути мимовільними, у досвідченого оратора зміна певних якостей голосу завжди переслідує певну мету.

Під тоном мають на увазі емоційно-експресивне забарвлення голосу, яке сприяє вираженню у мові того, хто говорить, його почуттів і намірів. Тон мови може бути добрим, злим, захопленим, офіційним, дружнім тощо. Він створюється за допомогою таких засобів, як збільшення або ослаблення сили голосу, паузація, прискорення чи уповільнення темпу мови.

Розрізняють голос: побутовий співочий (“не поставлений”) і професійний (“поставлений”). Під постановкою голосу розуміється пристосування і розвиток його в цілях професійного використання. Такі якості співочого голосу, як яскравість, краса, сила і тривалість звучання, широта діапазону, гнучкість, не стомлюваність, багато в чому визначаються природними властивостями голосового апарату і можуть бути розвинені в процесі постановки голосу. Голос може бути поставлений для оперно-концертного співу, виконання народних пісень, естрадного співу тощо. Визначальні якості співочого голосу – краса тембру і здатність довго витримувати звуки. Оперно-концертний голос повинен бути добре чутним у великих залах, тобто володіти так званою польотністю. Якість металічності і польотності визначається наявністю в спектрі голосу групи високих обертонів, так званої високої співочої форманти. Округлість і м'якість звучання голосу залежать від посилення обертонів низької частини спектра. Висока і низька співочі форманти, а також вібрато (пульсація з частотою 5-6 разів за секунду) визначають красу і характер голосу. Важлива якість співочого голосу – його сила. Оперний спів вимагає сильного голосу, який може наповнювати великий зал і бути чутним на фоні оркестрового супроводу. Голос від природи має реєстри. Під реєстром розуміється ряд однорідних за тембром звуків, що виробляються єдиним фізіологічним механізмом. Звуки різних реєстрів звучать по-різному.

У чоловічому голосі, виділяють грудний реєстр у нижній частині діапазону і фальцетний у верхній. Грудний реєстр відрізняється силою і багатством звучань. Фальцетний слабкий і бідний за тембром. У жіночому голосі розрізняють грудний реєстр, центральний, в якому поєднується головне грудне звучання, і головний у верхній частині

діапазону, що звучить світло, відкрито. Професійний співочий голос повинен мати діапазон у дві октави і звучати рівно на всій ділянці діапазону. Це досягається за допомогою розвитку змішаного звучання, так званого міксту.

Голоси класифікуються за тембром і висотою. Розрізняють шість основних типів голосів: **жіночі голоси:** сопрано, меццо, контральто; **чоловічі голоси:** тенор, баритон, дискант (бас хлопчиків). Жіночі голоси поділяються на:

– колоратурне сопрано – найвищий жіночий голос. (Діапазон: до першої октави – фа третьої октави.) Голос дуже крихкий, витончений з безмежним срібним верхнім регістром. Легкість дозволяє виконувати найскладніші рулади, широкі стрибки, витончені мелізми і неймовірно бравурні пасажі. Оперні партії: Цариця ночі “Чарівна флейта”, Лялька “Казки Гофмана”, Снігуронька “Снігуронька”;

– ліричне сопрано – (діапазон: до першої октави – до, ре третьої октави.) Голос кантіленою, м’який, яскраво звучить на всьому діапазоні. Оперні партії: Віолета “Травіата”, Іоланта “Іоланта”, Маргарита “Фауст”;

– лірико-драматичне сопрано – більш об’ємний, дуже виразний голос, в якому чудово поєднуються м’якість, кантілена і спінто. Оперні партії: Тетяна “Євгеній Онегін”, Норма “Норма”, Аїда “Аїда”;

– драматичне сопрано – сильний, об’ємний, яскраво тембральний голос. Це дає йому можливість співати всю партію на сильному емоційному напруженні. Оперні партії: Тура “Тоска”, Абігайль “Набукко”, Турандот “Турандот”.

– меццо-сопрано – середній голос між сопрано і контральто. Ліричний меццо-сопрано-світлий за тембром і кольором наблизений до сопрано. (Діапазон: ля малої октави – ля, сі другої октави). Оперні партії: Амнеріс “Аїда”, Еболі “Дон Карлос”, Ганно “Майська ніч”, Весна “Снігуронька”. Центральне меццо-сопрано – великий, щільний, сильний голос. Оперні партії: Любаша “Царська наречена”, Марфа “Хованщина”, Азучена “Трубадур”, Кармен “Кармен”. Колоратурне меццо-сопрано – дуже рідкісний голос наділений яскравістю, гнучкістю і рухливістю, що дозволяє співати найскладніші пасажі, фіоритури і рулади. Оперні партії: Ізабелла “Італійка в Алжирі”, Розіна “Севільський Цирульник”, Попелюшка “Попелюшка”.

– контральто – найнижчий жіночий голос. Оксамитовий з шикарними грудними нотами. Оперні партії: Ратмір “Руслан і Людмила”, Кончаковна “Князь Ігор”, Ольга “Євгеній Онегін”, Ульріка “Бал маскарад”.

Чоловічі голоси поділяються на:

– ліричний тенор – сріблястий, м’який, дуже рухливий з колоратура голос (діапазон від до першої – сі, до третьої). Оперні партії: Ленський “Євгеній Онегін”, Левко “Майська ніч”, Ліндору “Італійка в Алжирі”, Граф Альмавіва “Севільський Цирульник”;

– лірико-драматичний тенор – більш щільний голос. Оперні партії: Альфред “Травіата”, Герцог “Ріголетто”, Володимир Ігорович “Князь Ігор”;

– драматичний тенор – об’ємний, яскравий, голос з металом, за природою дуже сильний. Оперні партії: Герман “Пікова Дама”, Манріко “Трубадур”, Турід “Сільська честь”, Калаф “Турандот”;

– контр-тенор – голос, який звучить у теситурі меццо-сопрано. Співає розвиненим фальцетом. Застосовується в старовинній, барокової музики. (Гендель, Бах, Монтеверді);

– ліричний баритон – високий, яскравий, рухливий голос. (Діапазон: ля великий-ля першої октави). Оперні партії: Фігаро “Севільський цирульник”, Дон Жуан “Дон Жуан”, Дон Паскуале “Дон Паскуале”, Валентин “Фауст”, Єнецький “Пікова Дама”;

– драматичний баритон – оксамитовий, об’ємний, сильний по всьому діапазоні голос. Оперні партії: Амонасро “Аїда”, Яго “Отелло”, Дагон “Самсон і Даліла”;

– бас – найнижчий чоловічий голос. (Діапазон: до великої октави-ре, мі першої октави). Високий бас – зазвичай характерний, рухливий, комічний. Оперні партії: Дон Базиліо “Севільський цирульник”, Лепорелло “Дон Жуан”, Малатеста “Дон Паскуале”, Мустафа “Італійка в Алжирі”. Центральний бас – великий, яскравий, дуже соковитий голос, багатючий грудної регістр. Оперні партії: Борис Годунов “Борис Годунов”,

Мельник “Русалка”, Філіп “Дон Карлос”, Рене “Юланта”, Кончак “Князь Ігор”. Бас-профундо – дуже низький, грудний, об’ємні голос. Використовується найчастіше в церковно-хоровій музиці.

– дискант – голос хлопчиків. Дисканти поділяються на низькі, середні і високі по вокальним партіям.

Співочі регістри: Нижній регістр: мала, велика і т.д. октави. (Чоловіки мають два регістри: грудний і фальцет). Середній регістр: I октава (сим-ре2). (Потенційний ділянка з’єднання грудного і головного голосів). Верхній регістр: II октава, жінки можуть співати вище. (Жінки мають грудний, середній (медіум – міхт) і головний). Суперголовний регістр – ділянка, що розташовується на четвертій перехідній ділянці жіночого діапазону, при цьому відчувається відхід за межі звичайного головного голосу, а так само додаткове відчуття свободи. У дівчаток це спостерігається від Си2 і вище. Діапазон визначається набором звуків, які можна заспівати голосом (визначити діапазон учня).

Діапазон – це відстань від крайньої верхньої до крайньої нижньої ноти, які може заспівати учень. Зазвичай робочий (тренувальний діапазон) ширше концертного. **Теситура** – це висотне положення звуків твору по відношенню до діапазону. Вид теситури визначає висота першої частини діапазону, яка використовується у творі. Якщо високі верхні звуки – значить теситура висока і т. д. **Тембр** – це забарвлення голосу (м’який, різкий, густий, дзвінкий, оксамитовий і т.д.). За тембром можна знайти кожному голосу свій колір, так само, як за типом забарвлення звуків, відтворених на інструменті (фортепіано), використовуючи теплі і холодні тони. Наприклад, за опитуванням визначенням кольору звуків протягом багатьох років у більшості визначалися одні і ті ж кольори на звуки: нота фа1 – жовтий колір (теплий), нота сіль – зелений колір (ласкавий), нота ля – червоний колір (стійкий, густий), нота сі – блакитний колір, майже що насичений синій (летить, іноді порівнюють з дзюркотливим струмком), нота до2 – білий колір, нота ми1 – синій, іноді говорять бузковий колір (холодний), нота ре1 – коричневий колір (одноголосно) – (густий, теплий), нота до1 – чорний колір.

Вібрато – це періодичні зміни висоти, сили і тембру певного тону. **Дикція** є засобом донесення текстового змісту твору, і одним з найважливіших засобів художньої виразності розкритті музичного образу.

Основними властивостями голосу є: тоновий діапазон; сила; забарвлення і тембр; вібрато.

Висота видаваного звуку залежить від числа коливань голосових складок в 1 секунду (величина ця вимірюється в герцах; 1 герц – це одне коливання в секунду). Голосові складки здатні приходити в коливальні рухи не тільки цілком, всією своєю масою, але і окремими ділянками. Тільки цим можна пояснити те, що одні й ті ж голосові складки можуть коліватися з різною частотою: приблизно від 80 до 10 000 коливань в секунду і навіть більше. Тоновий діапазон людського голосу представлений послідовністю тонів, які можуть бути вироблені голосовим апаратом в межах кордонів між найнижчим і найвищим звуками. Людський голос зазвичай включає в себе тони від 64 до 1300 герц. У двох формах прояву людського голосу – співі і розмові – якості голоси представлені кілька різно. Розмовний голос становить лише 1/10 від загального діапазону голосу, і вивчати тільки цей сектор – все одно, що досліджувати явища світла лише в одному, наприклад червоному, ділянці спектру. Тоновий охоплення співочого голосу значно ширше розмовного і залежить від вокальної освіти. Голосовий діапазон розширюється в основному в результаті підвищення верхньої тонової кордону. Крім того, набувається необхідна сила голосу і тренованість (опірність стомленню) [1].

Сила подаваного звуку визначається інтенсивністю напруги голосових складок і величиною тиску повітря в підзв’язкова просторі. І той і інший процес регулюються центральною нервовою системою. Контроль здійснюється за допомогою слуху. Якщо ж стосунки між цими процесами порушуються, наприклад, при крику жаху, то превалювання тиску усередині трахеї викликає звук, який характеризується відсутністю чистої тональності. Сила голосу має дуже велике практичне значення для словесного

спілкування на відстані, а співочий голос завдяки своїй силі знаходить застосування у виконанні твори мистецтва на театральній сцені і естраді. Завдяки індивідуальному обсягом навколо носових пазух тембр голосу теж суворо індивідуальний. Неповторність його можна порівняти з неповторним візерунком відбитку пальців. У багатьох країнах світу (у США, Англії, Італії) магнітофонний запис людського голосу вважається незаперечним юридичним документом, підробити який неможливо. А як же бути з різною здатністю деяких людей до звуконаслідування? Треба зізнатися, що це властивість пародистів досліджено далеко не достатньо. Частково ілюзію чужого голосу можна пояснити копіюванням характерною манери розмови, індивідуальних дефектів і особливостей голосу, побудови фрази. Але ж найбільш талановитим артистам вдається домагатися і схожого тембру голосу. Як це виходить, поки ще не зовсім ясно.

Таємниця тембру людського голосу здавна приваблювала дослідників-акустиків і музикантів, інженерів зв'язку і лінгвістів, лікарів-фоніатрів і вокальних педагогів, логопедів і акторів, співаків, фізіологів і навіть математиків. Першим спробував вивчити "анатомію" тембру знаменитий німецький фізик Герман Гельмгольц. Для цього він використовував дуже прості пристрої – скляні або металеві кулі з двома отворами. Вузький отвір тулилося до вуха, і, якщо куля резонував, це означало, що в голосі містяться обертони, близькі за звучанням до резонансного тону кулі. Для виділення обертонів різної висоти існували кулі різних розмірів.

На сьогодні для дослідження тембру голосу застосовується незрівнянно більш складна, точна і об'єктивна апаратура, наприклад, звукові спектрометри. Подібно до того, як сонячне проміння, проходячи через призму, розкладається на складові його барви веселки, звук голосу, пройшовши через спектрометр, розчленовується на окремі складові його обертони. В результаті ряду електроакустичних перетворень на екрані приладу з'являється серія світних стовпчиків, кожен з яких відповідає певній частоті обертону, а висота стовпчика – його інтенсивності. У різних людей форманти навіть в одних і тих же голосних звуках дещо різняться за своїм частотним положенням, ширині і інтенсивності. Індивідуальні особливості формант і надають голосу кожної людини неповторний, властивий тільки йому одному тембр. Ви ніколи не замислювалися, від чого залежить така властивість голосу співака, як його дзвінкість? Хоча слово "дзвінкий" не зовсім точно передає характеристику голосу співака. Голос може бути сріблястий, оксамитовий, яскравий, тьмяний. Тому іноді говорять про забарвленні або про "кольорі" голосу.

Сучасна фоніатрія вважає, що співацький голосової вокальний тембр представлений наступними елементами: блиск, об'єм, щільність і загальне забарвлення. Загальне забарвлення, обсяг і щільність голосу залежать від засвоєної вокальної техніки, тоді як блиск створюється уродженою якістю гортані і не може бути придбаний шляхом спеціальних вправ. Блиск голосу залежить від щільності прилягання голосових складок і є суворою індивідуальною властивістю співака. Тому не всі, а тільки якісні голосу володіють блиском – цінною властивістю співочого голосу. Так ось, згадана нами "дзвінкість" ідентична такому поняттю, як блиск голосу. Існують голоси начебто і великі, але чомусь неполютні. У маленькій кімнаті це "цар-голос", а на великій сцені цього "царя" заб'є навіть саме ріденьке сопрано, – пише у своїй книзі "Таємниці вокальної мови" кандидат біологічних наук В. Морозов. – Такі неполютні голоси старі італійські маестро позначали терміном "металло-фальзо", тобто "помилковий метал". З іншого боку, зустрічаються голоси, ніби маленькі і "непоказні", в усякому разі, не вражаючи у невеликому приміщенні, але у великому залі театру, на величезній сцені вони начебто нітрохи не втрачають у звучності і далі посилюються: чудово чутні в усіх куточках, сріблястим дзвоном виблискують в хаосі оточуючих звуків, вільно виділяючись на тлі хору та оркестру".

Ось саме цю властивість голосу і називають польотністю. У чому ж секрет польотності співочого голосу? Спеціальні дослідження показали, що причина знову-таки прихована у високій співочій форманті: чим більший рівень цієї форманти, тим дзвінкіший голос і тим він польотніший. Для порівняння голосів різних співаків можна

обчислити для кожного з них коефіцієнт польотності голосу, який пропорційний логарифму відношення інтенсивності шуму до порогової сили голосу і виражається в децибелах. Цікаво, що польотністю звуку володіють і музичні інструменти, і залежить вона не лише від майстерності виконавця, але також і від “природних” властивостей самого інструменту. Відомо, що великі скрипкові майстра Гварнері, Страдіварі, Амати і деякі інші вміли створювати скрипки-шедеври, які цінувалися не тільки своїм чудовим, шляхетним звучанням, але також і вражаючою польотністю звуку. Секрет цієї чудесної властивості скрипок Страдіварі, що давно стали музичною рідкістю, незважаючи на зусилля багатьох дослідників, все ще не розгаданий до кінця.

Голос є функцією тіла і не може існувати окремо від нього. Незважаючи на те, що голос надає переважно звукове вплив, ми можемо “побачити” його роботу. Голос і мова тіла часто виступають разом, підсилюючи один одного. Спеціальними вправами можна домогтися того, щоб голос не звучав стомлено. Люди часто плутають голос і мову. Викладачі риторики старої школи, пояснюючи своїм учням, як правильно говорити, приділяли при цьому мало уваги володінню голосовим апаратом. Мова формується зі звуків, вироблених голосовим апаратом. При тренуванні голосу і промови значно більше уваги приділяється використанню отриманого від природи потенціалу та його розвитку, ніж навчанню людей говорити у невластивій їм манері.

Важливо мати правильну поставу, яка має велике значення для ефективного володіння голосовим апаратом. Неправильність постави призводить до стиску ребер і легенів, скорочується обсяг використовованого для дихання повітря. Порушення постави пов'язані з наявністю вузлів затиснення і напруженості в тілі, які здатні швидко переміщатися. Варто на мить стиснути кулак – і ви відчуєте напругу біля самого плеча. Продовжуючи стискати кулак, відчуєте, як напружилася щелепи, а це вплине і на роботу голосового апарату. Ще одним важливим фактором, що впливає на голосовий апарат, є дихання. Ці два фактори – напруженість і дихання – впливають не тільки на мову, але й на контроль тілесного стресу. У своїй чудовій книзі “Тіло й особистість” (“Body and Personality”) Брайан Уеллс описує багато методів контролю над стресом і приходиться до висновку: В усіх випадках контроль над диханням грає головну роль. Саме цей елемент типовий для всіх спроб досягти розумових цілей за рахунок фізичних вправ. Слідом за ним йде контроль за осанкою і позою”. Тому пропонуються дихальні вправи для розширення діапазону голосу, а саме:

1. Стоячи перед дзеркалом, зробіть вдих. Чи піднялися ваші плечі і грудна клітка? Чи чується звук “засмоктування” повітря? Чи буває так з вами коли-небудь? Ляжте спиною на підлогу. Злегка підіжміть коліна, щоб ступні стояли на підлозі, але не дуже близько до сідниць. Підкладіть під голову подушку або книгу, щоб хребет знаходився в природному стані. Переконайтеся в тому, що шия і плечі перебувають у розслабленому стані. Покладіть руку на живіт біля пупка, вдихніть та випустіть повітря, позіхнувши. Позіхи і зітхання – природна реакція тіла на зняття напруги. Дихання при цьому сповільнюється. Куріння в певному сенсі робить те ж саме, тому що воно уповільнює видих. Зверніть увагу на те, щоб зітхання і позіхи йшли безпосередньо від живота, він повинен опускатися, коли ви випускаєте повітря.

2. Перебуваючи в тому ж положенні, зробіть декілька плавних глибоких і частих зітхань, поклавши руки на живіт. При цьому ви повинні відчути рух. Не робіть багато повторень, тому що настане втома; необхідно всього лише відчути рух діафрагми.

3. Перебуваючи у тому ж положенні, “засмійтеся животом”. Тримавши руку на діафрагмі, ви повинні відчути деякий рух у животі.

4. У тому ж положенні зробіть вдих, відчуйте, як живіт підніметься, і в той момент, коли він почне опускатися, плавно видихніть повітря. Прийміть до уваги, що після видиху у вас не відразу з'являється потреба в новому вдиху. Після видиху ребра ніби “розкриваються”, звільняючи простір для нової порції вдихуваного повітря. Витримка паузи між вдихами здатна уповільнювати ритм і допомогти розслабитися. Навіть якщо ви видихнули максимально можливу кількість повітря, в легенях всерівно залишиться ще

значна його кількість.

5. Дихайте легко. Не намагайтеся під час цієї вправи вдихнути більше повітря. Відчуйте рух живота, а на видиху вимовляєте що-небудь типу “розслаблююся” чи “відпочиваю”.

6. Прийміть сидяче положення, продовжуючи контролювати своє дихання. Якщо груди починають підніматися, покладіть на них руку. У цьому положенні повторіть одну з перших п'яти вправ, ту, яку вважаєте найбільш корисною для себе.

7. Стоячи перед дзеркалом, виконайте п'яту вправу. Слідкуйте за тим, щоб бути спокійним, щоб плечі були опущені, а груди не піднімалася. Слідкуйте за обличчям: ознакою напруги є насуплені брови. Пам'ятайте: це дихальні вправи, а дихаєте ви все своє життя [2].

Вправи для двох. Партнер А швидко задає партнеру Б низку запитань. Те, наскільки складними й особистими повинні бути запитання, він або вона вирішують самі. Б ж зобов'язаний відповідати правдиво. Коли ставиться запитання, Б свідомо робить вдих, тримаючи руку на животі (якщо так йому або їй зручніше), потім починає видихати, а потім відповідає. Між запитанням і відповіддю буде неприродно довга пауза, під час якої А зможе помітити симптоми “ключичного” дихання. Потім партнери міняються ролями. Мета Б – свідомо контролювати за допомогою дихання прояв будь-яких панічних реакцій. Цю вправу корисно освоїти перед тим, як піти на співбесіду.

Турбота про діапазон голосу. Рекомендації:

- Щоб голосовий апарат не втомлювався, приділяйте увагу диханню і артикуляції: ці аспекти дають вашій промові енергію.

- Якщо ваш голос часто стає хрипкуватим або ви відчуваєте біль, коли кажете, перш, ніж почати працювати над голосом чи промовою, потрібно проконсультуватися у фахівця.

- Професійні співаки часто уникають вживати молочні продукти перед серйозними виступами, оскільки вони сприяють видаленню слизу, що покриває голосові зв'язки і робить голос менш чистим. Як і до будь-якого іншого тіла, до голосовому апарату потрібно ставитися з повагою, він також заслуговує відпочинку. Професійні актори “розігривають” свій голос перед особливо складними фрагментами ролі, а потім “охолоджують” його, проробляючи спеціальні вправи на заспокоєння. На голос негативно впливає надмірне вживання алкоголю. Куріння – основний з факторів, що викликають рак гортані. Якщо багато їсти на ніч, відригувана зі шлунка кислота може осісти на голосових зв'язках, і вранці голос буде хрипкуватим.

- Сухе повітря, використання кондиціонера і центрального опалення негативно впливають на голос. При необхідності можна купити зволожувач повітря.

Особливо сильно напружувати голос доводиться у спекотно димній атмосфері в місцях, де багато шуму, наприклад, у літаках, у барах і на вечірках.

Сила голосу. У мовознавстві поняття “сила” і “гучність” голосу не є тотожними. Сила звуку – це величина об'єктивна, це реальна енергія звуку, вимірювана в децибелах. Сила звучання залежить від амплітуди (розмаху) коливання голосових зв'язок, ступеня їх напруженості, а також від діяльності резонаторів (порожнини рота і носа). Сила голосу в різних людей різна. В одних голос сильний, витривалий, здатний справлятися з великими мовними навантаженнями. В інших людей голос слабкий, по природі тихий. В умовах підвищеного навантаження невміле користування таким голосом може привести до виникнення різних функціональних, а часом і органічних захворювань. Голос потрібно берегти, не перенапружувати, враховувати його можливості. Але, головне, його треба розвивати. Гучність голосу залежить від його сили. Але якщо сила голосу – величина об'єктивна, то гучність – поняття суб'єктивне, пов'язане з нашим сприйняттям звуку. Гучність – це керована якість голосу. Її можна і потрібно змінювати в залежності від різних обставин спілкування. Гнучка зміна гучності голосу – це засіб досягнення виразності мови, її розмаїтості, адекватності ситуації спілкування. Мова краще слухається завдяки правильно підбраному темпу, доречним паузам, розробленій артикуляції і так званої польотності голосу. Більш того, сильне підвищення гучності придушує більш тонкі,

якісні параметри мови, зокрема, спрощує і робить монотонним інтонаційний малюнок.

Вправи для розвитку сили звуку. **Аукання.** Уявіть, що ви заблукали у лісі. Ви стоїте і кричите: “Ау-ау”. Вимовляти звуки треба спочатку тихо, потім голосніше, потім ще голосніше.

Луна. Діти стають у два ряди обличчям один до одного. Одні голосно вимовляють: “А!” Інші тихо відгукуються: “А-а-а”.

Завірюха. Зобразимо зимову хуртовину, завиваючи в непогожий вечір. За сигналом “Завірюха починається” ви тихо вимовляєте: “У-у-у”. За сигналом “Сильна завірюха” говорите голосно: “У-у-у”. За сигналом “Хуртовина закінчується” вимовляєте тихіше і замовкаєте за сигналом “Завірюха скінчилася”.

Діапазон і забарвлення голосу. Слово діапазон (*diapason*) грецького походження і означає “через все”, тобто – у музиці – через усі звуки. Під музичним діапазоном розуміємо відстань від найнижчого звуку, який може видати інструмент чи голос, до найвищого. Оратор, який хоче бути переконливим, говорить повільно і в низькій тональності. Але він повинен залишатися в рамках природного діапазону свого голосу, інакше він буде здаватися нещирим. Крім діапазону голосу досить важливим є забарвлення. 1. **Металеве звучання** – говорить про енергійність і твердість. Немає кращого зразка для ілюстрації, ніж Жуков у виконанні Михайла Ульянова. 2. **Слейний, масляний, жирно-м’який голос** – походить від лише зображуваної дружності, фальшивого пафосу – по ньому легко викрити підлабузника. Наприклад, так говорив Чичиков з “Мертвих душ” Гоголя у виконанні Калягіна. 3. **Співуча мова (сильне підкреслення голосних)** – темпераментність, чуттєвість, типова для людей, яких називають “Добряк”. Таким добряком був Євген Леонов у ролі завідувача дитячим садом у фільмі “Джентльмени удачі” (але тільки не в ролі Доцента: змінилася сутність персонажа – змінився і голос; це акторський талант). 4. **Монотонний голос** – скритність, скутість, боязкість. Так, напевно, міг би говорити Беліков з повісті Чехова “Людина у футлярі”. 5. **Висота, мелодійність голосу** змінюються в широких межах – відкритість, різноманіття інтересів, внутрішня свобода. Таким представив нам Остапа Бендера актор Андрій Миронов. 6. **Падіння тону до кінця фрази** – ймовірно, слабка воля, м’якість. Іноді це може бути результатом фізичної слабості, наприклад, у глибоких стариків. 7. **Ритмічні коливання висоти тону** – пожвавлення при внутрішній урівноваженості, здатності до творчості. Саме так зіграв актор Юрський у “Золотому теляті” Остапа Бендера. (І знову порівнюємо: два актори – це все-таки два різних Бендера, і не останню роль у створенні цих образів зіграла відмінність акторських голосів). 8. **Неритмічні коливання:** є нерівномірне підвищення і падіння тону – неурівноваженість, відсутність стабільності. 9. **Округло-текуча манера говорити з м’якими переходами окремих звуків і слів** – глибоке, повне емоційності життя. Так говорив П’єр Безухов з роману “Війна і мир”. Не випадково Наташа Ростова вважала, що в ньому є щось “кругле”. 10. **Кутасто-уривчаста мова з раптовими змінами гучності** – тверезе, цілеспрямоване, прагматичне мислення, іноді нервозність. Можна зустріти у визначеного типу офіцерів, учителів і політиків з явною чи прихованою авторитарністю, схильністю до диктату [3].

Голос кожної людини має діапазон півтори октави, а діапазон усіх голосів, об’єднаних разом, – п’ять октав. Людський голос має різну тональність залежно від індивідуальних особливостей організму й обстановки: під час бесіди у чоловіка це значення від “до” першої октави до “до” другої октави, а у жінки – від “соль” другої октави до “соль” третьої октави; при читанні вголос у чоловіка – від “соль” першої октави до “соль” другої октави, а у жінки – від “ля” другої октави до “ля” третьої; при крику, вигуку в чоловіка – від “до” третьої октави до “мі” третьої октави, у жінки – від “мі” четвертої октави до “фа” четвертої октави.

Співочий голос людини особливо багатий обертонами. Різні поєднання обертонів по висоті, силі, кількістю створюють загальний фон звучання, забарвлення звуку, або його тембр.

Індивідуальний тембр голосу обумовлений анатомічними особливостями голосового

апарату, але залежить також від узгодженої роботи голосових складок і дихання, від роботи резонаторів. Тому в процесі навчання можна до деякої міри впливати на якість тембру. Прикладом тому слугує виправлення горлового і носового призвуків. На тембр можна впливати, впливаючи на голосові складки (змінюючи атаки і регістри) і роботу артикуляційних органів.

Учені давно довели: секрет успіху людини – в її голосі. Тільки люди звикли до того, що вони вмюють говорити, до свого голосу, його інтонацій і тембру: їм і в голову не приходить, що вони навіть на одну десяту не використовують його потенційних можливостей.

Вся справа у високій форманті, яка від природи закладена в голосових зв'язках людини і про яку сама людина, зрозуміло, ні сном ні духом не відає. Тим часом від уміння приводити в резонанс зв'язковий апарат, використовуючи високі частоти, залежить виразність мови, що робить людину особливо привабливою. Такий голос оцінюється як лідерський, і йому віддають перевагу більшість людей. Згадайте, як часто вам доводилося чути, що людина, яка подобається всім, володіє харизмою. Улюбленцем публіки робить його саме вміння користуватися всіма діапазонами спектру мови, особливо діапазоном високої форманти.

Проведений вченими спектральний аналіз мови дикторів показав, що у найбільш відомих з них присутній весь діапазон як низьких, так і середніх і високих частот – від 80 до 2800 Гц. Звичайний же людина використовує при розмові в середньому від 80 до 500 (максимум до 1700 Гц). Зона так званої високої форманти (від 2000 до 2800 Гц) найчастіше залишається незачепленою.

Втім, видатні люди завжди користувалися чарівною силою свого голосу. “Від Радянського інформбюро...” – голос диктора Юрія Левітана звучав так потужно й виразно, що, слухаючи його, радянські воїни, перед тим як відправитися на поле битви, заряджалися непохитної вірою в те, що вони переможуть. Звідки тільки бралася така міць у невисокої, худорлявої людини!

У відомого баса Шаляпіна в діапазоні високої форманти перебувало 80% спектра голосу і лише 20% розподілялося на басову і середню низькочастотні області. А бархатистий баритон відомого співака Френка Сінатри, який підкорив серця половини жінок Америки, мав середні низько- і високочастотні характеристики. Нашуміла четвірка “Бітлз” у кульмінаційних частинах своїх пісень збільшувала діапазон високої форманти в унісон, доводячи прихильниць до повного екстазу.

На сьогодні розроблені методики розвитку дикторських здібностей, які дозволяють будь-якій людині вдосконалювати свій голос. Через час ви помітите, як мрії збуваються. Відтепер ви не будете виглядати “сірою мишею”. І це не дивно! Магнетизм вашого голосу буде не тільки притягати до вас людей, але й перетворить вас на людину, якій неможливо відмовити, на яку не можна сердитися, ображатися і вже тим більше лягтися... Тепер ви впораєтесь з будь-якою ситуацією! Але це ще не все. За допомогою певних тренувань, можна домогтися посилення потужності голосу, появи в ньому будь-якого необхідного відтінку.

Голос має особливу привабливість. Це не просто фізична властивість організму, це тонке знаряддя, за допомогою якого можна домогтися дуже багато чого. У визнаних майстрів різних епох надзвичайно приємні голоси: шепіт з придихом Мерилін Монро, ніжний голос Мішель Пфайфер, глибокий, хвилюючий – Едіт Піаф, глухуватий, із хрипотою – у Марлен Дітріх, низький обволікаючий – у Р. Чемберлена. Всі ці актори приділяли постановці голосу незвичайно багато сил. Хіба станеш зіркою Голівуду з пронизливим верескливим голосом?

Використана література:

1. *Абдулов Н. А.* Руководство по постановке певческого и разговорного голоса : учебное пособие / Н. А. Абдулов. – Липецк, 1996. – 376 с.
2. *Карпось В. А.* Методичні рекомендації з постановки голосу / В. А. Карпось. – Луцьк : Вежа, 1999.

3. Юрко О. О. Активізація артикуляційного апарату майбутніх учителів у класі “постановки голосу” / О. О. Юрко // Теорія і методика мистецької освіти. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. – 213 с. – С. 132-139.

Сиротюк Т. А., Черкун А. П. Критерии качества пения и мастерства певца.

В статье рассмотрены вопросы, которые касаются характеристик голоса, формирования мастерства певца и предложены упражнения для постановки голоса.

Ключевые слова: качество пения, мастерство певца, постановка голоса.

Sirotyuk T. A., Cherkun A. P. Criteria of quality of singing and trade of singer.

Questions, which touch descriptions of voice, forming of trade of singer and exercises are offered for the voice training, are considered in the article.

Keywords: quality of singing, trade of singer, voice training.

УДК 004:371.315.7

*Слабошевська Т. М.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова*

МЕДІАІНФОРМАТИЗАЦІЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ САМОСТІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОЇ СФЕРИ

У статті розглядаються поняття й проблеми медіаосвіти, медіасередовища освіти, інформатизації медіаосвіти й інформатизації освіти медіазасобами як елементи медіаінформатизації освіти. А також аспекти медіакультури, інформаційної субкультури, соціально-правові, метасистемні й кібернетичні аспекти застосування ресурсів мультимедіа, медіаЕОР.

Ключові слова: медіаосвіта, медіасередовище, медіаЕОР, медіакомпетентність, метакультура, педагогічна технологія.

Медіаінформатизація освіти (МІО) визначається як інформатизація освіти(ІО) медіазасобами – за допомогою медіаоб’єктів, медіатехнологій, компонентів медіасередовища, а також медіаметодів – методів підготовки й освітнього застосування медіаресурсів.

За змістом поняття МІО близьке поняттю інформатизації медіаосвіти (ІМО), що також характеризує сферу освітнього використання елементів медіасередовища. Однак між ними є істотні категоріальні й змістовні відмінності.

Категоріальні відмінності ІМО й МІО. Інформатизація медіаосвіти є явно вираженою частиною (підсистемою) інформатизації освіти: її предмет – це підпредмет інформатизації освіти. Оскільки її методи й засоби в назві не ідентифікуються, але передбачається, що вони є спадкоємними стосовно інформатизації освіти, природно розвиваючись у відповідності зі специфікою медіаосвіти і його медіасередовища.

Медіаінформатизація освіти ідентифікується як самостійна інформаційно-освітня сфера, предметом якої по визначенню є вся освіта. Вона має власну значимість і, отже, повинна мати власні цілі, методи, засоби, форми. Причому стратегічна мета МІО ідентична ІО: забезпечення якісного розвитку освіти й переходу його в стан, відповідне до інформаційного суспільства.

МІО можна розуміти як:

- одна з нових форм інформатизації освіти з якісно іншими методами й засобами;
- новий, якісно інший стан ОІ з новими методичними підходами, що виражають спрямованість на всебічне використання медіаресурсів, впровадження їх в освітній процес як засобів й предметів навчання з метою досягнення особистісних результатів.